

การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องปุโรหิตในวรรณคดีสันสกฤตและในวัฒนธรรมไทย

นางสุกัญญา ท่อประทุม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2531

ISBN 974-568-996-3

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

013902

117928096

AN ANALYTICAL STUDY ON THE PUROHITA IN SANSKRIT LITERATURE
AND THAI CULTURE

Mrs. Sukanya Horpratoom

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts
Department of Eastern Languages
Graduate School
Chulalongkorn University

1988

ISBN 974-568-996-3

หัวข้อวิทยานิพนธ์   การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องบุโรหิตในวรรณคดีสันสกฤตและใน
วัฒนธรรมไทย

โดย   นางสุกัญญา ท่อประทุม

ภาควิชา   ภาษาตะวันออก

อาจารย์ที่ปรึกษา   รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

.....
(ศาสตราจารย์ ดร.ถาวร วัชรากัย)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
(รองศาสตราจารย์วิสุทธิ์ บุญกุล)

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี พาพานิช)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทัศนีย์ สิ้นสกุล)

สุกัญญา ท่อประทุม : การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องปูโรหิตในวรรณคดีสันสกฤตและใน
วัฒนธรรมไทย (AN ANALYTICAL STUDY ON THE PUROHITA IN SANSKRIT LITERATURE
AND THAI CULTURE) อ.ที่ปรึกษา : รศ.ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา, 112 หน้า.

การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องปูโรหิตในวรรณคดีสันสกฤตและในวัฒนธรรมไทยนี้ ผู้วิจัยมีจุด
มุ่งหมายที่จะศึกษาประวัติความเป็นมา คุณสมบัติ บทบาท อำนาจ หน้าที่ และความสำคัญของปูโรหิต
ในราชสำนักของอินเดียและของไทย ตลอดจนการกลายมาเป็นพราหมณ์พิธีของไทยในสมัยปัจจุบัน โดยมีวิธี
การดำเนินการวิจัยดังนี้คือ รวบรวมข้อมูลเรื่องปูโรหิตจากคัมภีร์สันสกฤต แปลข้อมูลภาษาสันสกฤตเป็นภาษา
ไทย จากนั้นจึงได้ศึกษาวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับพราหมณ์ปูโรหิตในราชสำนักไทย

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ไทยรับความเชื่อทางด้านลัทธิพราหมณ์มาจากอินเดีย โดยที่พวกพราหมณ์
ได้ลงเรือสินค้ามากับพ่อค้า เดินทางมาทางคาบสมุทรมลายู ตั้งใจเผยแพร่ชักจูงให้คนเคารพบูชาในเทพเจ้า
ทั้งสามของพราหมณ์ และได้แสดงความรู้ของตนให้ประจักษ์แก่คนทุกชั้นตั้งแต่พระมหากษัตริย์ไปจนถึงสามัญชน
พราหมณ์หลายคนได้รับราชการดำรงตำแหน่งพราหมณ์ประจำราชสำนัก เช่น ราชปูโรหิต พระมหาราชครู
พราหมณ์พฤติมาศ เป็นต้น ต่อมาเมื่อประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชา
ธิปไตย และมีคณะรัฐมนตรีบริหารประเทศอำนาจของพราหมณ์ปูโรหิตจึงลดลง ในปัจจุบันนี้จึงมีแต่พราหมณ์
พิธีเท่านั้น

ภาควิชา ..... ภาษาตะวันออก .....
สาขาวิชา ..... บาลี - สันสกฤต .....
ปีการศึกษา ..... 2530 .....

ลายมือชื่อนิติต ..... สุกัญญา ท่อประทุม .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา ..... ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา .....

SUKANYA HORPRATOOM : AN ANALYTICAL STUDY ON THE PUROHITA IN SANSKRIT LITERATURE AND THAI CULTURE. THESIS ADVISOR : ASSO. PROF. SAKSRI YAMNADDA, Ph.D. 112 PP.

It is in this analytical study on the Purohita in the Sanskrit literature and the Thai culture that the writer attempts to describe the development of the idea, the role, functions and importance of the Purohita in old India and the influence in the Thai culture. Data are collected from religious Sanskrit texts, which are then translated into Thai. A comparison of the result is then made with the functions of the Purohitas in the Thai tradition.

It is concluded that the concept of Purohita was imported from India into Thailand, probably through trade routes through the Malay peninsula. It is possible that the original purpose of the traders was to introduce the worship of the 3 great gods to the people of the new land, from the king down to the commoners. Many Brahmans became attached to the courts of the Thai monarchs with various titles such as Rājapurohita, Phra Mahārājakuru and Brdhipāsa. The power of these Purohita brahman has been much reduced since the time Thailand has been under the constitutional monarchs, although a number of Brahmans are kept for the performance of religious functions in several state ceremonies.

ภาควิชา ..... ภาษาตะวันออก
สาขาวิชา ..... บาลี - สันสกฤต
ปีการศึกษา 2530

ลายมือชื่อนิติต ..... สุกัญญา หอประทุม
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา ..... ศาสตราจารย์ 11/1/2530

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์จากท่านผู้มีอุปการคุณ สถาบัน และหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา เป็นผู้ให้แนวคิดเกี่ยวกับหัวข้อวิทยานิพนธ์ แนะนำเรื่องตำรา เอกสาร แหล่งศึกษาค้นคว้า กรุณาให้ยืมเอกสารส่วนตัวของท่าน และรับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ช่วยกรุณาสละเวลาเอาใจใส่ในการตรวจแก้อย่างละเอียด และให้ความเมตตาแก่ผู้วิจัยตลอดมา

รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาพรรณ ณ บางช้าง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี พาพานิช ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฐานิสร์ ชาศรีตพงศ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ทัศนีย์ สิ้นสกุล ได้กรุณาให้ความรู้ทางด้านวิชาภาษาบาลี ภาษสันสกฤต และภาษาปรากฤต เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำวิทยานิพนธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ทัศนีย์ สิ้นสกุล ได้กรุณาอำนวยความสะดวกในการให้ยืมหนังสือต่าง ๆ นอกจากนี้ อาจารย์ยังคอยให้คำแนะนำ ดักเตือนอบรม สั่งสอนและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา ผู้วิจัยสำนึกในพระคุณเป็นอย่างสูง

ศาสตราจารย์ ม.ล.จิราญ นพวงศ์ และรองศาสตราจารย์วิสุทธิ์ มุขยกุล ได้เป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ทางด้านวิชาไวยากรณ์ภาษาสันสกฤตชั้นสูง และวิชาไวยากรณ์ ภาษาบาลี ชั้นสูงให้ผู้วิจัย ทำให้ประสบความสำเร็จในการทำวิทยานิพนธ์ และได้กรุณาให้คำแนะนำแก่ผู้วิจัยด้วยความเมตตาเสมอ

ขอขอบคุณสถาบันวิทยบริการ ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และหอเอกสารแห่งประเทศไทย ที่ได้ให้ความสะดวกในการศึกษาค้นคว้า ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ประจำห้องวิจิตรวาทการ ห้องภาษาโบราณ หอสมุดแห่งชาติ ขอขอบคุณห้องสมุด อาศรมวัฒนธรรมไทย-ภารต ขอขอบคุณห้องสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ขอขอบคุณห้องสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร และขอขอบคุณห้องสมุดของสยามสมาคม ที่กรุณาอำนวยความสะดวกในการ เข้าศึกษาค้นคว้าหนังสือที่เป็นข้อมูลสำคัญสำหรับการวิจัย

ขอขอบคุณกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ และอาจารย์ใหญ่โรงเรียน
บางปะอิน ที่กรุณาอนุญาตผู้วิจัยให้ได้ลาศึกษาต่อ และขอขอบคุณบิดา มารดา สามี ญาติพี่น้อง
และเพื่อน ๆ ทุกคนที่ช่วยกรุณาเป็นกำลังใจและเอาใจช่วยให้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและวิจัยงาน
วิทยานิพนธ์นี้จนสำเร็จ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
คำชี้แจง.....	ช
บทที่	
1. บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย.....	3
วิธีดำเนินการวิจัยโดยย่อ.....	4
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	5
2. ที่มาของปุโรหิต.....	7
ความหมายของคำศัพท์ปุโรหิต.....	7
ประวัติความเป็นมาของปุโรหิตและวาระพระราชมณเฑียร.....	10
คุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นปุโรหิต.....	20
3. ปุโรหิตในวรรณคดีสันสกฤต.....	23
เทพปุโรหิต.....	23
1. พระอัคนี.....	24
2. พระพฤษปะติ.....	33
3. พระศุกร.....	36
4. วิศวรูป หรือ ตรีศิรัส.....	38

สารบัญ (ต่อ)

บทที่

หน้า

พราหมณ์ปุโรหิต	39
1. พรหมฤๅษีวชิษฐ์	39
2. พรหมฤๅษีวิศวามิตร	41
3. ชลชาตุกรรมยะ	42
4. เทวภคะ	42
5. วิฑูร	42
6. เชามยะ	43
7. กณิกะ	44
8. สุธรรม	44
9. เกาฏิลยะ	45
4. ความสัมพันธ์ของปุโรหิต ในวรรณคดีสันสกฤต และในวัฒนธรรมไทย	48
ประวัติความเป็นมาของพราหมณ์ปุโรหิตในประเทศไทย	48
เปรียบเทียบบทบาท หน้าที่ และความสำคัญของปุโรหิต ในอินเดียและไทย	58
1. ความสำคัญของปุโรหิตต่อพระราชา	59
2. หน้าที่และความสำคัญของปุโรหิต	68
2.1 ปุโรหิตทำหน้าที่เป็นครูของพระราชา	69
2.2 ปุโรหิตทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน	70
2.3 ปุโรหิตทำหน้าที่เป็นโหราทำนายดวงชะตาและ เหตุการณ์บ้านเมือง	72
2.4 ปุโรหิตทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบยัญพิธีต่าง ๆ ..	74
2.5 ปุโรหิตทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการรบ	82

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2.6 ปุโรหิตทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษาคัดลีนคดี ความ.....	84
2.7 ปุโรหิตทำหน้าที่เป็นทูต.....	86
3. การแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่ปุโรหิตของอินเดียและพราหมณ์ พิธีของไทย.....	87
4. ตำแหน่งของพราหมณ์ในเมืองไทย.....	92
5. ฐานะทางสังคมของพราหมณ์ปุโรหิตในอินเดียและไทย	93
6. รายได้และการดำรงชีพของพราหมณ์ปุโรหิตในอินเดีย และไทย.....	95
5. ข้อสรุปและข้อเสนอแนะ.....	101
ข้อสรุป.....	101
ข้อเสนอแนะ.....	104
บรรณานุกรม.....	105
ประวัติผู้เขียน.....	112

คำชี้แจง

อักษรย่อและหมายเลขที่ใช้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

อักษรย่อ

ĀitBr.	=	Aitareya Brāhmana
Āp.	=	Āpastamba Dharmasūtra
Arth.	=	Arthasāstra
BhP.	=	Bhāgavata Purāna
BrahmāndaP.	=	Brahmānda Purāna
MatsyaP.	=	Matsya Purāna
MBh.	=	Mahā Bhārata
Mn.	=	Manu Smṛti
PadmaP.	=	Padma Purāna
R.	=	Rāmāyana
RV.	=	Rg Veda
SāṅkhSr.	=	Sāṅkhāyana Srautasūtra
SBr.	=	Satapatha Brāhmana
SkandaP.	=	Skanda Purāna
TBr.	=	Taittiriya Brāhmana
TS.	=	Taittiriya Saṁhitā

การใช้หมายเลข

1. หมายเลขในคัมภีร์พระเวทใช้ระบบ มณฑล, สุกตะ, มั่นตระ
2. หมายเลขในคัมภีร์พราหมณะใช้ระบบ กาคท์, อัธยาเย, พราหมณะ, ตอน
3. หมายเลขในคัมภีร์ปุราณะใช้ระบบ สกัณะ, อัธยาเย, โศลก
4. หมายเลขในมหากาพย์มหาภารตะใช้ระบบ บรรพ, อัธยาเย, โศลก